

Ouderschap en gezag

Met verhelderende
voorbeelden
uit de praktijk.

Mr. Lydia Janssen
juridisch adviseur
en opleider in (jeugd)zorg en welzijn

Inhoud

Waarom deze brochure? 3

Wie is de moeder? 4

Wie is de vader? 4

Welke rechten en plichten hebben ouders? 6

Wat is gezag? 7

Wie heeft het gezag? 8

Wat te doen bij meningsverschillen tussen (gescheiden) ouders? 12

Wat is voogdij? 16

Op welke leeftijd oefent een minderjarige zelf zijn eigen rechten uit? 18

Waar zijn gegevens over ouderschap en gezag te vinden? 21

Waarom deze brochure?

Bij de Centra voor Jeugd en Gezin kan iedereen terecht met vragen over opgroeien en opvoeden voor kinderen en jongeren van 0 tot 23 jaar. Dit geldt voor ouders en jongeren, maar ook voor u als professional in het onderwijs, de jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, welzijn of jeugdhulpverlening.

We delen onze expertise graag met elkaar en bieden daarom deze brochure over ouderschap en gezag aan.

Professionals die in de jeugdketen werken met kinderen en jongeren, krijgen automatisch ook te maken met ouders of verzorgers. Kinderen kunnen uit verschillende gezinnen komen. Zij kunnen gescheiden ouders hebben, ouders van hetzelfde geslacht, pleegouders, er kan een (gezins)voogd zijn aangesteld of kinderen groeien op in een nieuw samengesteld gezin. Als er als professional overlegd moet worden over deze kinderen, of toestemming moet worden gevraagd voor de hulp die ze (ouders en) kinderen gaan bieden is het belangrijk te weten wat de positie van de ouders/verzorgers is. Deze brochure gaat over de (juridische) positie van ouders en verzorgers en is geschreven door Mr. Lydia Janssen, juriste gespecialiseerd in (jeugd)zorg en welzijn.¹

CJG Soest
CJG Amersfoort

¹ De inhoud van deze brochure is gebaseerd op de wettelijke regels zoals deze golden in april 2011. Deze wettelijke regeling is te vinden in Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek vanaf artikel 197 (ouderschap) en vanaf artikel 245 (gezag). De brochure bevat een korte samenvatting op hoofdlijnen van de regelgeving.

Wie is de moeder?

De vrouw die het kind ter wereld brengt is volgens de wet de moeder. Dit geldt ook als er bijvoorbeeld een eicel bij een vrouw is ingebracht, of als een draagmoeder voor een wensmoeder een kind ter wereld brengt. Ook in deze gevallen is de vrouw die het kind ter wereld brengt de juridische moeder.

Daarnaast kan een vrouw nog op één andere manier moeder worden, dat is door *adoptie*.

Wie is de vader?

1. Vader door huwelijk

Als een vrouw terwijl ze met een man is getrouwd een kind ter wereld brengt, wordt haar man automatisch de juridische vader. Na de geboorte zijn een getrouwde vrouw en man automatisch de moeder en de vader van het kind.

2. Vader door erkenning

Een kind dat géén juridische vader heeft, kan door een niet-gehuwde man (vanaf zestien jaar) worden erkend. Erkennen wil zeggen dat de man door een verklaring bij de burgerlijke stand op het gemeentehuis, de juridische vader van het kind wordt. Voor de erkenning heeft een man toestemming nodig van de moeder (als het kind dat wordt erkend nog geen zestien jaar oud is en van het kind zelf als het bij de erkenning 12 jaar of ouder is).

Erkenning is alleen mogelijk als een kind nog geen juridische vader heeft.

Ook een man kan door *adoptie* de juridische vader van een kind worden.

Twee moeders

Tinka en Vivian zijn getrouwd. Tinka brengt Floor ter wereld. Door de geboorte wordt Tinka de moeder van Floor. Vivian kan Floor niet erkennen omdat erkennen (op dit moment nog) alleen mogelijk is voor een man. Wel kan Vivian, meteen bij de geboorte, door 'éénouderadoptie' de tweede ouder worden van Floor. Na de adoptie heeft Floor twee ouders: haar moeder Tinka en haar adoptief-moeder Vivian.

Twee vaders

Bas en Paul adopteren Stijn. Na de adoptie-uitspraak van de rechter zijn Bas en Paul de juridische ouders van Stijn. Het juridisch ouderschap van zijn oorspronkelijke ouder(s) eindigt door de adoptie.

Naam van de stiefvader

Maarten is twee jaar geleden met Grace getrouwd. De zoon van Grace, Boy, woont bij hen. Hij is geboren uit een eerder huwelijk van Grace. Boy heeft geen contact meer met zijn echte vader. Boy draagt door een officiële naamswijziging de achternaam van Maarten. Maarten meent dat hij door de naamswijziging ook de officiële vader van Boy is geworden.

Dat wordt vaak gedacht maar het klopt niet. Een verandering van naam heeft geen gevolgen voor ouderschap en gezag. Ook nu Boy de naam van zijn stiefvader draagt, blijft zijn 'oude' vader gewoon zijn juridische vader.

Vader voor altijd

Ronald en Fatima zijn getrouwd en krijgen een dochter, Ilse. Ronald en Fatima worden door de geboorte automatisch de juridische vader en moeder van Ilse. Twee jaar later gaan Ronald en Fatima scheiden. Ilse gaat met haar moeder mee. Ze heeft nauwelijks meer contact met vader Ronald. Fatima trouwt opnieuw met John. John gedraagt zich als een echte vader voor Ilse. Hij repareert haar fiets, gaat naar de ouderavonden en betaalt mee aan haar opleiding.

Ook al lijkt John de vader van Ilse, dat is toch niet het geval. De scheiding en het latere huwelijk van haar moeder veranderen niets aan de juridische banden tussen Ilse en haar vader. Ronald blijft haar juridische vader. Met stiefvader John heeft Ilse geen juridische band. Hij is formeel 'niets' van haar. Ook kan John Ilse niet erkennen, want Ilse heeft al een vader.

Welke rechten en plichten hebben ouders?

Juridische ouders hebben in veel gevallen het *gezag* over hun kind.

Heeft een juridische ouder geen gezag, dan heeft hij in de meeste gevallen wel recht op *omgang* met zijn kind. Omgang betekent dat ouder en kind elkaar regelmatig mogen zien.

Juridische ouders zijn *onderhoudsplchtig*. Dit wil zeggen dat zij verplicht zijn om de kosten te dragen van de verzorging en opvoeding van hun kind. Volgt het kind een opleiding, dan loopt de onderhoudsplcht door tot de 21e verjaardag.

Een kind draagt de *achternaam* van één van zijn juridische ouders en zij kiezen zijn voornaam uit.

Een kind is wettelijk *erfgenaar* van zijn juridische ouders.

Een kind met een Nederlandse vader of moeder, krijgt bij zijn geboorte automatisch de Nederlandse nationaliteit.

Wat is gezag?

Over alle kinderen en jongeren tot 18 jaar wordt gezag uitgeoefend. Gezag bestaat uit een mix van (1) opvoeden en verzorgen, (2) vertegenwoordigen in het juridisch verkeer en (3) beheer van een eventueel vermogen van het kind. Degene die het gezag heeft, neemt de belangrijke beslissingen in de opvoeding, zoals bijvoorbeeld de schoolkeuze, wel of geen hulp inschakelen bij problemen, wel of geen medisch onderzoek, enzovoort. Sinds enige jaren geeft de wet uitdrukkelijk aan dat degene die het gezag uitoefent ook over de veiligheid van het kind moet waken en dat iedere vorm van geestelijke of lichamelijke mishandeling in de opvoeding verboden is.

Wettelijk vertegenwoordiger

Degene die het gezag uitoefent, wordt de wettelijk vertegenwoordiger genoemd.

Ouderlijk gezag of voogdij

Het gezag is bijna altijd in handen van de ouder(s) van het kind. Men spreekt dan van ouderlijk gezag. Wordt het gezag door een niet-ouder uitgeoefend, dan noemt men het gezag voogdij. Het gezag gaat alleen naar een voogd als de ouders het gezag niet uit kunnen oefenen, bijvoorbeeld omdat ze beiden zijn overleden, of omdat de rechter het gezag bij de ouders heeft weggehaald.

Positie van jongeren vanaf 16 jaar

Het gezag van de ouder of de voogd loopt door tot 18 jaar. Maar in de gezondheidszorg en in de jeugdzorg kunnen jongeren al vanaf hun 16^e jaar zelfstandig beslissen over behandelingen, tekenen ze zelf hulpverleningsplannen en oefenen ze onafhankelijk van hun ouders hun rechten uit, zoals het recht op inzage in het dossier.

Wie heeft het gezag?

Ouders zijn getrouwd of zijn geregistreerde partners

Als een getrouwde vrouw een kind ter wereld brengt, oefenen de echtgenoten automatisch samen het gezag uit. Dit geldt ook voor homostellen en voor paren die hun *partnerschap hebben geregistreerd* bij de burgerlijke stand.

Ouders wonen samen

Wonen de ouders van het kind samen (zonder huwelijk of geregistreerd partnerschap), dan oefent de (meerderjarige) moeder het gezag over haar kind uit. Wil zij het gezag samen met haar vriend uitoefenen, dan moeten er twee stappen worden gezet.

De man moet als eerste stap het kind *erkennen*. Dat kan al tijdens de zwangerschap, maar ook bij de geboorteaangifte of later. Door de erkenning wordt de man de juridische vader van het kind. Maar door de erkenning krijgt hij geen gezag. Daarvoor moeten de moeder en de man die door erkenning de vader is geworden, als tweede stap het gezamenlijk gezag in laten schrijven in de gezagsregisters van de rechtbank. Vanaf dat moment hebben man en vrouw samen het gezag.

Twee vrouwen wonen samen

De vrouw die het kind ter wereld brengt wordt bij de geboorte de moeder en zij krijgt (als ze meerderjarig is) ook automatisch het gezag. De vrouw met wie ze samenwoont kan meteen bij de geboorte de rechtbank om éénouderadoptie verzoeken. Na deze adoptie oefenen de moeder en de adoptiefmoeder samen het gezag uit en zijn zij beiden de juridische ouders van hun kind.

Twee mannen zijn getrouwd of wonen samen

Voor een homopaar is ouderschap in combinatie met gezag doorgaans alleen mogelijk via adoptie.

Ouders zijn gescheiden: gezamenlijk gezag

Ouders die samen het gezag hebben blijven ook na hun (echt)scheiding gezamenlijk gezag uitoefenen. Voordat de ouders uit elkaar gaan, moeten zij een ouderschapsplan opstellen waarin zij beschrijven hoe zij de opvoeding en verzorging van hun minderjarige kinderen gaan regelen nadat zij uit elkaar zijn gegaan. In het ouderschapsplan moet o.a. staan bij wie de kinderen gaan wonen, hoe de alimentatie wordt geregeld en welke omgangsregeling er wordt getroffen tussen de kinderen en de ouder waar zij niet gaan wonen.

Co-ouderschap

De (niet juridische) term *co-ouderschap* wordt vaak gebruikt om aan te geven dat beide ouders die samen het gezag uitoefenen ieder een min of meer gelijk deel van de verzorging en opvoeding voor hun rekening nemen. Co-ouderschap is dus een van de manieren waarop het uitoefenen van gezamenlijk gezag kan worden ingevuld.

Vriendin wil inzage

Tot u wendt zich de vriendin van de vader van de negenjarige Ron. Vader is een alleenstaande ouder die alleen het gezag uitoefent en voor zijn zoon zorgt. Hij heeft sinds enige tijd een vriendin. De vrouw vertelt dat zij sinds een half jaar bij de man en de jongen woont. Ze presenteert zich als zijn stiefmoeder. Als zodanig wenst ze inzage in het dossier van 'haar' zoon.

Het inzagerecht in de gegevens van de jongen komt toe aan degene die gezag over de jongen uitoefent. Dat is de vader van Ron. De vriendin van de vader heeft dit inzagerecht niet.

Ouders zijn gescheiden: gezag naar één ouder

Alleen in die gevallen waarin de belangen van de kinderen klem dreigen te raken door de wijze waarop de ouders hun gezamenlijk gezag uitoefenen, kan een rechter, op verzoek van de ouder(s), het gezag aan één ouder toewijzen. Bijvoorbeeld als is gebleken dat de andere ouder het kind mishandelt of ernstig verwaarloost.

Eén ouder is overleden

Oefenen twee ouders samen het gezag uit en overlijdt één van hen, dan zet de andere ouder het gezag automatisch alleen voort. Deze regel geldt voor samenwoners, voor echtgenoten en voor geregistreerde partners.

Gezamenlijk gezag van ouder en niet-ouder

Oefent een ouder alleen het gezag uit (weduwnaar, alleenstaande ouder) dan kan deze ouder samen met een vriend/partner/echtgenoot de rechtbank verzoeken om hen voortaan samen het gezag te laten uitoefenen over de kinderen van de ouder. Wijst de rechter dit verzoek toe, dan hebben de ouder en de niet-ouder voortaan gezamenlijk het gezag. Zij zijn dan beiden wettelijk vertegenwoordiger van de minderjarige kinderen.

Vriendin in de plaats van vader

De vriendin van de vader van een zevenjarig meisje meldt zich op uw spreekuur. Vader oefent na het overlijden van zijn vrouw het gezag over het meisje alleen uit. Hij heeft inmiddels drie jaar een vriendin die bij hem en zijn dochter in huis woont. U bent verrast door de komst van de vriendin omdat u met de vader wilde spreken over de zorgen die u heeft over de situatie van het meisje. De vriendin maakt u duidelijk dat u alles openhartig met haar kunt bespreken, want zo vertelt ze u, ze is sinds twee maanden officieel met de vader getrouwd.

Als een ouder opnieuw trouwt (of een geregistreerd partnerschap aangaat) verandert dat niets in het gezag dat deze ouder over zijn kinderen uitoefent. De nieuwe echtgenoot wordt door het huwelijk geen ouder en krijgt ook geen gezag over de kinderen van haar man. De vader oefende het gezag alleen uit en dat blijft ook na het huwelijk met zijn vriendin zo. De vader is dus de wettelijk vertegenwoordiger van het meisje en u moet bij hem zijn als u uw zorgen over zijn dochter wilt bespreken. Het staat de vader vanzelfsprekend vrij om zijn vrouw mee te nemen naar dit gesprek.

Vriend van moeder bij de intake

Een vijfjarig meisje wordt bij de intake voor een hulpverleningstraject vergezeld door de vriend van haar moeder. Moeder is twee jaar geleden gescheiden en haar dochter woont bij haar. De gescheiden ouders hebben samen het gezag. De vriend vertelt dat hij is meegekomen omdat de moeder geen vrij van haar werk kon nemen. U vraagt zich af wat u wel en niet met deze vriend kunt bespreken.

Vanuit het recht gezien is de vriend 'niets' van het kind. Hij kan het kind van zijn vriendin niet erkend hebben, want het kind heeft al een vader. Ook gezamenlijke gezagsuitoefening van de moeder en haar nieuwe vriend is uitgesloten, omdat de beide ouders van het meisje na de scheiding het gezag samen hebben behouden. De man is dus 'alleen maar' de vriend van de moeder. Voor kleine dagelijkse dingen (zoals een nieuwe afspraak plannen), kunt u de man beschouwen als vertegenwoordiger van de moeder. Maar als er toestemming moet worden gegeven voor een bepaald zorgtraject, of voor een onderzoek, of als er een handtekening moet worden gezet onder een hulpverleningsplan, hebt u de wettelijk vertegenwoordigers nodig en kunt u geen zaken doen met de vriend van moeder. Hetzelfde geldt als u tijdens de intake merkt dat zich hele andere of zwaardere problemen voordoen dan aanvankelijk werd gedacht. Ook daarover maakt u een afspraak met de ouders van het meisje.

Als een moeder

Andy heeft drie kleine kinderen als zijn vrouw Anke overlijdt. Na haar dood oefent Andy alleen het gezag over zijn kinderen uit. Een paar jaar later gaat hij samenwonen met Sanne die geleidelijk aan steeds intensiever bij de opvoeding van de kinderen betrokken raakt. Maar formeel is Sanne 'niets' van de kinderen. Zou Andy overlijden dan is het maar de vraag of de kinderen wel bij Sanne mogen blijven.

Om de feitelijke situatie te formaliseren kunnen Andy en Sanne de rechtbank verzoeken om het gezag over de kinderen van Andy voortaan gezamenlijk uit te mogen oefenen. Na de uitspraak van de rechtbank zijn Sanne en Andy beiden wettelijk vertegenwoordiger van de kinderen.

Wat te doen bij meningsverschillen tussen (gescheiden) ouders?

Als ouders samen het gezag uitoefenen, is het de bedoeling dat ze het samen eens worden over de besluiten die ze over hun kind moeten nemen: Naar welke school gaat hun kind? Bij wie gaat het wonen? Moet er een medisch of psychologisch onderzoek worden gedaan? enzovoort.

Rechter hakt de knoop door

Als het de beide gezagsouders echt niet lukt om tot een besluit te komen, kan een ouder (of kunnen de ouders) het verschil van mening over de opvoeding aan de rechter voorleggen. De rechter probeert eerst te bemiddelen en als dat niet lukt, hakt hij de knoop door en zijn de ouders gebonden aan deze rechterlijke beslissing.

Van deze mogelijkheid kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt als de ouders na een scheiding het niet (meer) eens zijn over de vraag bij wie het kind gaat wonen, of als zij het niet eens kunnen worden over jeugdzorg, een therapie, de schoolkeuze, of een medische behandeling voor hun kind.

Geen bemoeienis

U vraagt toestemming aan beide gescheiden ouders voor een training sociale vaardigheden voor hun elfjarige kind. Vader vindt het prima maar moeder wil er niets van weten. Ze heeft zelf vroeger met hulpverleners te maken gehad en daar heeft ze slechte herinneringen aan. Ze wenst geen bemoeienis met haar kind. Overigens maakt het kind het goed, de gescheiden ouders slagen er redelijk goed in om samen het gezag uit te oefenen. Het kind voelt zich bij beide ouders veilig en welkom. De training sociale vaardigheden is geadviseerd door school. Een dergelijke training zou zeker geen kwaad kunnen, maar dringend noodzakelijk is deze niet.

Als één ouder toestemming geeft en de andere ouder weigert deze toestemming, ontstaat een impasse. U kunt de training niet in gang zetten, omdat u niet de vereiste toestemming van beide ouders heeft. Omdat de situatie van het kind niet ernstig lijkt te zijn, gelet op de berichten van school en op uw eigen waarnemingen, zult u zich (voorlopig) bij deze weigering neer moeten leggen.

Toestemming van beide ouders?

Op verzoek van een moeder zet u speltherapie voor haar tienjarige dochter in gang. Het meisje woont bij haar met elkaar gehuwde ouders. De speltherapie zal vooral gericht zijn op de weerbaarheid van het meisje dat in de klas en in de buurt gepest wordt vanwege haar lengte.

U vraagt zich af of u ook van de vader toestemming nodig hebt voor de speltherapie.

Uitgangspunt is dat u van beide wettelijke vertegenwoordigers toestemming nodig hebt voor de therapie. U mag er, zeker als de ouders bij elkaar wonen, zo lang u geen signalen van het tegendeel opvangt, vanuit gaan dat de ene ouder de andere ouder op dit punt vertegenwoordigt. De expliciete toestemming van één ouder is voldoende.

Dit ligt anders als u aan moeder merkt dat de speltherapie thuis gevoelig ligt omdat vader er niets voor voelt. Of als de vader u zelf heeft laten weten niets in de therapie voor zijn dochter te zien. In dat geval – als u signalen hebt dat de wens van vader niet zondermeer de wens van moeder is – kunt u niet zomaar alleen met moeder in zee gaan, dan hebt u ook de toestemming van de vader nodig voordat u de therapie in gang kunt zetten.

NB: Dit geldt ook als uw hulp mede is gericht op (het gedrag van) de andere ouder. Als moeder bijvoorbeeld om hulp komt vragen omdat haar dochter slecht contact heeft met haar vader, zult u ook de toestemming van de vader moeten hebben voor de hulp aan zijn dochter. De hulp richt zich dan immers mede op (het gedrag van) de vader.

Het ligt aan vader

Moeder vraagt hulp voor haar zoon omdat hij zo'n last heeft van de scheiding van zijn ouders. De jongen vindt het volgens zijn moeder vooral moeilijk dat zijn vader hem betreft bij de conflicten over de scheiding.

Nu de hulp zozeer (ook) het gedrag van vader raakt, hebt u ook de instemming van de vader nodig om de hulp in gang te zetten.

Wel bemoeienis

Vader vraagt u een paar gesprekken met zijn achtjarige dochter te voeren omdat hij zich zorgen maakt over de situatie bij haar moeder, zijn ex-vrouw met wie hij samen het gezag over het meisje uitoefent. Het meisje vertoont de laatste maanden heel ander gedrag vindt vader, die de helft van de week voor zijn dochter zorgt. Ze wekt de indruk bang te zijn voor de nieuwe vriend van haar moeder. Bovendien heeft ze vader verteld dat deze vriend bij haar onder de douche komt staan en bij het voorlezen bij haar in bed kruipt. Vader kan niet zo goed hoogte krijgen van wat er nu precies aan de hand is. Hij wil niet meteen het ergste denken maar hij maakt zich wel zorgen. Hij heeft geprobeerd zijn zorgen met moeder te bespreken, maar zij wees ieder gesprek over dit onderwerp af.

In principe heeft u voor het voeren van de gesprekken met het meisje ook de toestemming nodig van de moeder van het meisje, zeker ook omdat de zorgen verband houden met de thuissituatie bij de moeder. Krijgt u deze niet, dan zult u zich daar niet zomaar bij neer kunnen leggen. De signalen zijn te ernstig om ze te laten rusten. Een melding van een vermoeden van kindermishandeling bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling ligt dan voor de hand, want het AMK kan, zonodig ook zonder toestemming van de moeder, onderzoek doen naar de situatie van het meisje en op basis van de uitkomsten van dit onderzoek, passende maatregelen (laten) nemen.

Vader ver weg

De moeder van een achtjarige jongen vraagt om hulp bij de leerproblemen van haar zoon. De ouders zijn drie jaar geleden gescheiden en hebben beiden het gezag. De contacten met de vader zijn niet slecht maar zeer beperkt, zeker nu hij aan de andere kant van het land een nieuw gezin heeft gesticht. U vraagt zich af of u de toestemming nodig hebt van de vader voor de hulp die u wilt gaan bieden.

U kunt er in dit geval niet zomaar vanuit gaan dat de ene ouder de andere ouder op dit punt vertegenwoordigt, omdat de vader niet dagelijks bij de opvoeding betrokken is en omdat de contacten ook nog eens beperkt zijn. Nu beide ouders gezag uitoefenen ligt het voor de hand om als eerste stap de moeder te vragen of zij met de vader wil overleggen. Het is primair hun verantwoordelijkheid om het eens te worden over de hulp die aan hun zoon zou moeten worden geboden. Maar als de moeder aangeeft dat zij hierover niet met de vader wil of kan overleggen, dan ligt de bal bij u. U zou, vanwege de afstand, telefonisch, via de mail of met een briefje contact met de vader kunnen zoeken om de hulp voor zijn kind te bespreken.

Kunt u de vader echt niet bereiken, bijvoorbeeld omdat een nieuw adres niet bekend is, of omdat hij op geen enkele manier reageert op uw verzoek om terug te bellen, dan kunt u de hulp in gang zetten op basis van toestemming van de moeder, omdat het voor u praktisch onmogelijk is om contact met de vader te krijgen. Het is in dergelijke gevallen verstandig om in het dossier aan te tekenen dat u de vader, ondanks herhaalde pogingen, niet hebt kunnen bereiken om met hem te overleggen.

Wat is voogdij?

Zijn er geen ouders, of kunnen of mogen zij het gezag over hun kinderen niet uitoefenen, dan oefent een door de rechter aangewezen voogd het gezag uit. Inhoudelijk lijken gezag en voogdij sterk op elkaar. Ook bij voogdij gaat het om: opvoeden, vertegenwoordigen in het rechtsverkeer en beheer van eventueel vermogen. Een wezenlijk verschil tussen ouderlijk gezag en voogdij is dat de ouders het recht en de plicht hebben hun kinderen zelf te verzorgen en op te voeden. De voogd hoeft het kind niet zelf te verzorgen en op te voeden. Hij kan de zorg ook uit handen geven. Wel houdt hij de verantwoordelijkheid. Een ander verschil is dat ouders onderhoudsplichtig zijn, voor een voogd geldt deze onderhoudsplicht meestal niet.

Voogdij na overlijden van de ouders

Na het overlijden van beide ouders wordt de voogdij vaak uitgeoefend door iemand uit de sociale omgeving van het gezin zoals een oom of tante, een meerderjarige broer of zus, of een goede vriend van het gezin. Voor de benoeming geldt als voorwaarde dat de voogd minstens 18 jaar oud is. Hebben de ouders in hun testament een voogd aangewezen, dan krijgt deze persoon een brief van de rechtbank waarin hem wordt gevraagd of hij bereid is de voogdij op zich te nemen. Verklaart hij schriftelijk aan de rechtbank dat hij bereid is de voogd over de minderjarige kinderen te worden, dan wordt hij de voogd. Is er geen testament waarin een voogd wordt aangewezen, dan wijst de rechtbank, in goed overleg met de kinderen en met de naaste familie, een voogd aan.

Voogdij na kindbeschermingsmaatregel

Na een kindbeschermingsmaatregel, als de rechter het gezag van de ouders heeft beëindigd omdat de ouders hun kinderen niet goed kunnen of willen opvoeden, wordt het gezag doorgaans toevertrouwd aan Bureau Jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg wijst een van zijn maatschappelijk werkers aan om namens de instelling als voogd op te treden. De voogd zoekt vervolgens een plek voor het kind, bijvoorbeeld in een pleeggezin of in een instelling. Na de plaatsing blijft de voogd het kind volgen en bezoekt hem regelmatig. Spelen er belangrijke zaken, bijvoorbeeld de keuze van een opleiding, of de beslissing over een medische ingreep, dan voeren de pleegouders of de begeleiders van de instelling overleg met de voogd, want Bureau Jeugdzorg heeft als voogd het gezag en neemt uiteindelijk de belangrijke beslissingen in de opvoeding.

In plaats van Bureau Jeugdzorg kan ook een landelijk werkende instelling de voogdij uitvoeren zoals bijvoorbeeld de WSG Groep of AJL (Ambulante

Jeugdbescherming en Jeugdhulpverlening Leger des Heils). Als het gaat om alleenstaande minderjarige asielzoekers (ama's) wordt de voogdij uitgeoefend door NIDOS.

Verschil voogd en gezinsvoogd

Een *voogd* is de wettelijk vertegenwoordiger van een minderjarige. Hij oefent als niet-ouder het gezag over een kind uit. Een *gezinsvoogd* treedt op na een ondertoezichtstelling. Dit is een kindbeschermingsmaatregel waarbij het gezag in handen blijft van de ouder(s) maar dit gezag wordt beperkt omdat de rechter het kind onder toezicht stelt van Bureau Jeugdzorg. Een van de medewerkers van Bureau Jeugdzorg treedt in dat geval op als gezinsvoogdijwerker (kortweg *gezinsvoogd*). Het is zijn taak om voor het kind en de ouders de hulp te organiseren die zij nodig hebben om de situatie van het kind te verbeteren. Een gezinsvoogd is geen wettelijk vertegenwoordiger van het kind, dat blijven zijn ouders.

Op welke leeftijd oefent een minderjarige zelf zijn eigen rechten uit?

Tot twaalf jaar

Is een kind nog geen twaalf jaar, dan oefent de wettelijk vertegenwoordiger de rechten van het kind uit. De wettelijk vertegenwoordiger schrijft het kind in op school, geeft namens het kind toestemming voor de zorg die geboden wordt en ondertekent het hulpverleningsplan. Bovendien heeft de ouder of de voogd recht op inzage in het dossier en moet aan hem toestemming worden gevraagd voor het verstrekken van gegevens over het kind aan anderen. Tot slot behoort de beroepskracht de wettelijk vertegenwoordiger te informeren over de zorg die aan het kind wordt geboden.

Van twaalf tot zestien jaar

Bij kinderen tussen twaalf en zestien jaar geldt in het algemeen dat de wettelijk vertegenwoordiger en het kind *beiden* de rechten van de jongere uitoefenen. Ze moeten beiden toestemming geven voor de zorg, ondertekenen samen het hulpverleningsplan en hebben beiden recht op inzage in en afschrift van de gegevens over het kind.

Ook bij jongeren van twaalf tot zestien jaar geldt dat de beroepskracht de wettelijk vertegenwoordiger behoort te informeren over de zorg die wordt geboden.

Meningsverschil tussen kind en ouder over de hulp

Wil een jongere tussen twaalf en zestien jaar beslist geen hulp, maar wensen zijn ouders deze hulp wel voor hem, dan kan de hulp (in een vrijwillig kader) doorgaans niet geboden worden. Wil de jongere zeer beslist wel hulp maar willen zijn ouders deze hulp niet, dan kan de hulp in bijzondere gevallen wel worden geboden, als de jongere deze hulp 'weloverwogen' blijft wensen ondanks het feit dat zijn ouders er tegen zijn.

Zestien jaar en ouder

Jongeren vanaf zestien jaar oefenen hun rechten zelfstandig uit. Zij geven zelf toestemming voor de hulp, zetten zelf een handtekening onder een hulpverleningsplan en oefenen zelf recht op inzage en afschrift uit. Wil een ouder inzage in de gegevens van zijn kind, of wil hij informatie van de beroepskracht over zijn kind, dan kan dat alleen met toestemming van de jongere.

Uitzondering

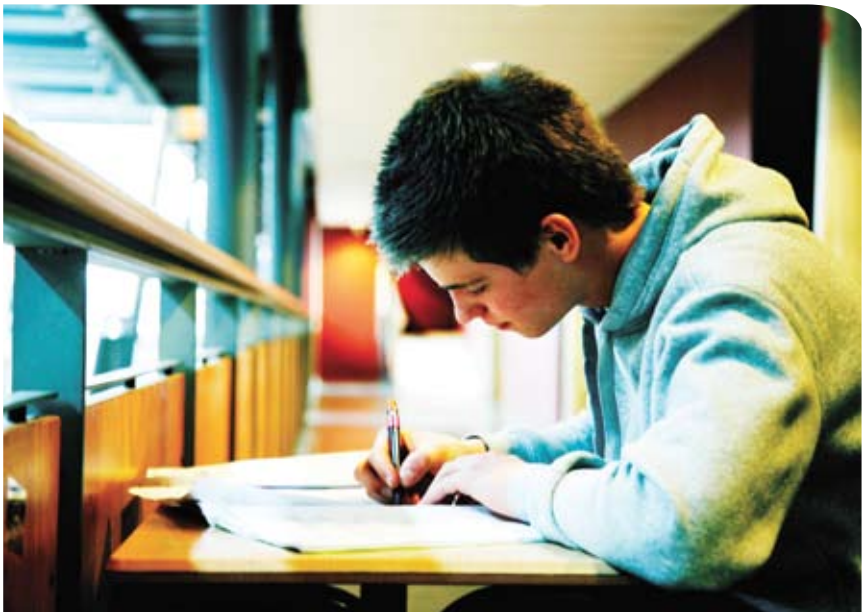
Alleen als het uitoefenen van rechten door de ouders of de voogd een onveilige situatie voor het kind zou opleveren, kan het recht van de ouder of de voogd worden beperkt of worden geweigerd. Als er bijvoorbeeld signalen van mogelijke kindermishandeling zijn vastgelegd die, in verband met de veiligheid van het kind, nog niet zijn besproken met de ouder, kunnen deze gegevens worden afgeschermd voordat de ouder zijn inzagerecht gaat uitoefenen.

Uitzondering op de leeftijdsgrenzen

Als een jongere, bijvoorbeeld door een verstandelijke beperking of door een psychische stoornis, niet in staat is om zijn rechten zelfstandig uit te oefenen, dan kunnen zijn ouders namens hem optreden. Zo moet bijvoorbeeld (ook) aan de ouders toestemming worden gevraagd voor hulp aan een 17 jarige jongen met een zware verstandelijke beperking.

De uitoefening van rechten door de wettelijk vertegenwoordiger en zijn kind.

	12 –	12 +	16 +
Toestemming voor de zorg/ handtekening onder hvp	ouder/voogd	ouder/voogd en jongere	jongere zelf
Inzage in en afschrift van gegevens over het kind	ouder/voogd	ouder/voogd en jongere	jongere zelf

Waar zijn gegevens over ouderschap en gezag te vinden?

Geboorteregister

In het geboorteregister, dat door de gemeente wordt bijgehouden, ligt vast wie de vader en de moeder van een kind zijn. Zo nodig kan een uittreksel uit dit geboorteregister worden opgevraagd.

Gezagsregister

Iedere rechtbank beschikt over een openbaar gezagsregister. In dit gezagsregister worden rechterlijke uitspraken over het gezag vastgelegd. Dat gebeurt bij de rechtbank van de geboorteplaats van het kind. Is een kind geboren in Rotterdam en zijn broertje in Den Bosch en doet de rechtbank Utrecht later een uitspraak over het gezag, dan wordt deze uitspraak aangetekend in de gezagsregisters van Rotterdam en Den Bosch.

Omdat het gezagsregister alleen *rechterlijke uitspraken* over het gezag vastlegt, vormen de gezagsregisters geen volledige gezagsregistratie. Het gezag van de grootste groep ouders – de ouders die door geboorte automatisch het gezag krijgen – staat niet in het gezagsregister omdat er geen rechterlijke uitspraak aan te pas komt.

In de gezagsregisters staat bijvoorbeeld wel informatie over: gezamenlijk gezag van 'samenwoners', de toewijzing van éénhoofdig gezag aan een ouder na een echtscheiding, de aanwijzing van een voogd, de toewijzing van gezamenlijk gezag door een ouder en een niet-ouder en over kindbeschermingsmaatregelen die worden opgelegd.

Verzoek om informatie

Een u onbekende ouder belt op met een verzoek om informatie over zijn veertienjarig kind. Op zich is de informatie waarover u beschikt niet belastend, maar u vraagt zich toch af of u zo'n verzoek via de telefoon kunt afhandelen.

Zeker als u de ouder niet kent, weet u in principe niet met wie u te doen hebt. Daarom ligt het in het algemeen (als de reisafstand geen al te groot bezwaar is) voor de hand om de ouders die telefonisch of via de mail om informatie over hun kind vragen voor een gesprek uit te nodigen. Eventueel kan aan het begin van dit gesprek om een legitimatiebewijs worden gevraagd.

Gezag bewijzen

Een man en een vrouw vergezellen een achtjarig kind aan wie u hulp gaat verlenen. U gaat ervan uit dat zij de ouders van het kind zijn. U hebt geen reden om daar aan te twijfelen maar u vraagt zich af of u iets moet doen om te achterhalen of de man en de vrouw inderdaad de wettelijk vertegenwoordigers zijn.

Meestal kunt u afgaan op de vertrouwenwekkende schijn: als mensen zich bijvoorbeeld tijdens de ouderavond op school, of tijdens een hulpverleningscontact presenteren als de ouders van hun kind en zich ook als zodanig gedragen, kunt u daar in principe vanuit gaan.

Is de informatie onwaarschijnlijk, of spreken de betrokkenen elkaar tegen, dan wordt van u als beroepskracht meer alertheid gevraagd om, binnen de grenzen van het redelijke, te achterhalen wie er nu wel of niet gezag uitoefent. De mate waarin de hulpverlener zich hiervoor inspant is mede afhankelijk van de ernst van de situatie en van de belangen die op het spel staan. Anders gezegd: als het gaat om inzage in een dossier met belastende informatie over conflicten rond een scheiding, mag van de hulpverlener meer alertheid worden verwacht, dan wanneer het bijvoorbeeld gaat om het geven van een advies over gezond eten.

Inzage gevraagd

Een gescheiden vader wendt zich tot u omdat hij inzage wil in het dossier van zijn vijfjarige kind. Hij stelt daar recht op te hebben omdat hij na de scheiding gezamenlijk gezag met zijn vrouw uitoefent. Uit uw dossier maakt u op dat u tot nu toe alleen contact hebt gehad met de moeder. U hebt geen informatie vastgelegd over de vader en evenmin over een eventuele scheiding van de ouders en hun gezagsregeling. Anders gezegd, het bestaan van de vader is volkomen nieuw voor u.

Het ligt voor de hand dat u de voor u onbekende man niet zomaar inzage in het dossier geeft. Maar hoe moet de man bewijzen dat hij gezag over zijn dochter heeft? Als klopt wat hij zegt, is er geen aantekening gemaakt in het gezagsregister van de rechtbank omdat het gezag gezamenlijk is voortgezet na de scheiding. Zijn de verhoudingen tussen de ex-partners redelijk, dan kan de andere ouder de positie van de vader wellicht bevestigen. Maar als de verhouding tussen de ex-echtgenoten slecht is, zal het niet altijd mogelijk zijn om deze informatie op een betrouwbare wijze bij de ex-partner na te trekken. Toestemming voor de inzage vragen aan de moeder/ex-partner is niet juist, omdat de man, als hij gezag heeft, als wettelijk vertegenwoordiger een zelfstandig recht heeft op inzage in de gegevens van zijn kind en in de uitoefening van dit recht niet afhankelijk mag worden gemaakt van de toestemming van de andere ouder.

Komt u er niet uit, dan kan de man wellicht worden gevraagd om een afschrift van de echtscheidingsbeschikking. Als daaruit blijkt dat de rechter inderdaad geen uitspraak heeft gedaan over het gezag, dan is het, zeker als de uitspraak van recente datum is, aannemelijk dat de man inderdaad gezamenlijk gezag uitoefent. In dat geval komt hem in beginsel recht op inzage toe, voor zover de gegevens die zijn vastgelegd betrekking hebben op zijn kind.

Dit is een gezamenlijke uitgave van **CJG Soest** en **CJG Amersfoort**.

ontwerp carta communicatie & grafisch ontwerp – **druk** ZuidamUithof – november 2011